

Tekstiversio, haastateltava Sanna Valtonen, haastattelijat Heli Kapulainen ja Pauliina Korhonen

Heli: Hei, tämän podcast-jakson aiheena on maahanmuutto. Minä, Heli Kapulainen ja AMOS-hankkeen projektipäällikkö Pauliina Korhonen haastattelimme Sanna Valtosta 15.päivä toukokuuta 2023.

Heli: Hei, me olemme Pauliina ja Heli Savon ammattiopistosta Ammattiosaajat maailmalta –hankkeesta ja meillä on haastateltavana Sanna Valtonen, joka on Tampereen yliopiston tutkija ja vuonna 2015 perustetun Turvapaikanhakijoiden tuki ry:n puheenjohtaja.

Kerrotko lyhyesti näistä kahdesta roolista, jotka sinulla on työssäsi?

Sanna: Me aloitetaankin heti monimutkaisista asioista. Mä olen alkujani tutkija ja yhteiskuntatieteilijä, mutta mä olen olen tutkinut ihan muita kysymyksiä kuin näitä maahanmuuttoon liittyviä. Ja mä olen myöskin alkujani aktivisti eli kaikenlainen yhteiskunnallinen toiminta ja järjestötoiminta on ollut mun elämässä läsnä aina, mutta se on kohdistunut enemmänkin Suomen sisäisiin yhdenvertaisuuskysymyksiin aikaisemmin.

Sitten loppu vuodesta 2013 tapahtui jotain. Mä tutustuin maisteriopintojaan Suomessa tekevään karkotettavaan maahanmuuttajanaiseen. Tai oikeammin, mä tutustuin hänen ihanaan eskarilaiseen tyttärensä ja sitten myöhemmin äitiin. Ja mä ryhdyin auttamaan tätä naista, koska hän ei olisi mitenkään halunnut lähteä, mutta tilanne oli eskaloitunut jo niin pitkälle, ettei mitään oikeastaan ollut tehtävissä, vaikka minä ja mun ystävät käännettiin ihan jokainen kivi ja saatiin parasta mahdollista lakiapua ja niin edelleen, mutta me hävittiin. Ja tämä mun upea ystävä, joka oli siis Suomessa toista maisterintutkintoa tekevä, viitti kieltä sujuvasti puhuva, neljän Suomessa syntyneen lapsen äiti, joutui lähtemään. Ja se jäi aika lailla kaivelemaan.

Mä ryhdyin lukemaan kaikkea maahanmuuttoon ja ulkomaalaislakiin, karkotuksiin ja käännättämiseen ja pakolaisuuteen liittyvää kirjallisuutta. Eli mä olin vähän niin kuin möyhennettyä maata sitten 2015, kun turvapaikanhakijoita alkoi tulla. Mä olin tosi valmiina toimimaan ja sitten me perustettiin tämä järjestö, jonka idea oli koko ajan kulkea rinnalla ja auttaa ikään kuin kaikissa niissä vastaantulevissa kamppailuissa, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa voi tulla. No, näin on sitten toimittu ja mä saan tänään puheenjohtaa sellaista upeeta, pientä, pippurista järjestöä, joka työllistää kuusi osaajaa. Ja mä itsekin työskentelin oikeastaan oleskelulupa kysymysten parissa 2016 – 2020 ja sitten samaan aikaan mä tutkin ja kirjoitin ja tein tämän järjestön vaikuttamistyötä ja autoin koko ajan vapaaehtoisesti. Sitten 2020 tarjoutui yhtäkkiä mahdollisuus siirtyä takaisin tutkimuksen pariin.

Sitten näihin mun aktivismin aiheisiin, eli mä päädyin Suomen Akatemian strategisen neuvoston IDA-hankkeeseen, jossa mä tutkin paperittomien ja erilaisiin lupa limboihin juuttuneiden arkea ja siihen liittyviä haavoittuvuuksia. Me keskitytään erityisesti siihen, miten Suomen dataistuminen ja digitalisoituminen vaikuttaa paperittomien tilanteeseen. Eli se Suomen sujuvoittaminen, jota meidän puolesta kaiken aikaa tehdään, niin se näyttää ennemminkin ulos sulkevan näitä haavoittuvia ryhmiä yhä enemmän ja mahdollisesti vahvistavan kaikkia syrjiviä rakenteita. Siksi niitä on tosi tärkeä tutkia.

Ja tämä strategisen neuvoston tutkimus on sellaista yhteiskunnallisesti merkittävää tutkimusta, jonka tarkoitus on vaikuttaa ja siihen me sitten tietenkin pyritään. Järjestötyö ja aktivismi kulkevat siinä rinnalla, että samat teemat, samat kamppailut, mutta vähän eri aseet, kun on eri hattu päässä.

Heli: Kuulostaapa mielenkiintoiselta!

Pauliina: Todella! Suomessa asuu noin 470 000 maahanmuuttanutta ja maahanmuuttoa halutaan lisätä erityisesti monien alojen työvoimapulan takia. Miten tämän hetkinen tilanne näyttäytyy sinulle Sanna?

Sanna: Jos totta puhutaan niin omalla laillaan vähän hölmöläisten hommana. Vähän niin kuin kannettaisiin valoa ikkunattomaan mökkiin pienissä pusseissa.

Me kaikki tiedetään, että Suomen väestö ikääntyy eikä meidän syntyvyys millään riitä ylläpitämään väestönkasvua. Me kaikki yhtä lailla tiedetään, että yksi harvoista helpotuksista näihin työmarkkinoiden ongelmiin ja ylipäättään hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämiseen on työvoiman maahanmuutto. Samaan aikaan maahanmuutto on meidän yhteiskunnallisessa keskustelussa todella kiistanalainen asia ja tämä vaalitulos varmaan vaan korostaa näitä ristiriitoja.

Maahanmuuttokriittiset tahot pitävät humanitaarista maahanmuuttoa pelkkänä menoeränä. Työperäistä maahanmuuttoa sillä puolella voidaan ikään kuin harkita tai tavoitella, mutta silloinkin halutaan hallita sitä maahanmuuttoa, että me voitaisiin ikään kuin valikoida meille tarpeellisia maahanmuuttajia, niitä niin kutsuttuja erityisasiantuntijoita. Tämä on ihan fantasiaa.

Ei meille pyri tänne maahanmuuttajia valikoitavaksi asti. Me ollaan vasta hetki sitten lakattu olemasta maastamuutto maa ja siirretty netto muuton puolelle. Mikään mittari ei näytä, että Suomi houkuttelisi likimainkaan tarpeeksi maahanmuuttajia, että heistä olisi ratkaisuksi yhtään mihinkään meidän tulevaisuuden ongelmiin. Tämä puhe valikoinnista on pelkkää sana helinää, koska kilpailu kaikesta ulkomaisesta työvoimasta on tosi kovaa. Monella muulla länsimaalla on paljon enemmän perinteitä maahanmuuttomaana ja heillä on myös sellaisia aseita tässä kilpailussa, joita meillä ei ole.

Mä just luin Itä-Suomen yliopiston professori Laura Assmuthin jäähyväisluennosta tehdyn jutun, jossa kerrottiin, että esimerkiksi Norjassa, joka on siis vuosi kymmeniä ollut maahanmuuttomaa eikä maastamuuttomaa, ulkomaalaiset opiskelijat ja tutkijat laitetaan kaikki kielikylpyyn. Myös esimerkiksi Suomesta tulleet, joiden luulisi pärjäävän työssään englannilla. Miksi? No, siksi että kielen oppiminen on paras tapa integroitua. Tämä unohtuu meillä. Me ajatellaan, että maahanmuuttajat on ihan pelkkä resurssi vaan. Meidän keskustelua leimaa se, että me ajatellaan vain meidän oman yhteiskunnan tarpeita ja vielä sellaisia lyhyen tähtäimen hyötyjä. Ei me pärjätä tässä työvoimakisassa ulkomaisesta työvoimasta, jos me ei ymmärretä ottaa huomioon maahanmuuttajien elämän kokonaisuutta ja oletetaan, että työhön tänne on niin kova tunku, että mitkä tahansa olosuhteet kelpaa.

Meidän pitäisi paljon nykyistä paremmin huomioida esimerkiksi se, että ihmisillä, jotka tulevat tänne on perheitä. Ja heillä on oikeus siihen perhe-elämään. Heillä pitäisi olla ihan oikea, tosiasiallinen mahdollisuus saada ne perheet tänne luokseen ja sen perheen hyvinvointikin on avain kysymys, olipa se sitten suorittavan työn tekijä tai huippuosaaaja. Joka tapauksessa heidän lapsensa ovat heidän lapsiaan ja heidän puolisonsa ovat heidän puolisoitaan ja ilman niitä elämä on jotenkin ihan tyhjää.

Nyt meidän perheenyhdistämisen hitaus ja ylipäättään byrokratia ja kaikkien hakemusten hirvittävän kallis hinta, ne on maahanmuuton este. Samoin kuin se mahdollisuus vaihtaa lupatyyppistä toiseen joustavasti. Elämä muuttuu, mutta meidän lupapolitiikka pitää kiinni siitä, että kun olet tullut Suomeen yhdessä putkessa ja niin sä sitten ikään kuin hamaan tappiin asti jatkat siinä putkessa.

Jotta nämä ihmiset voisivat oikeasti hyödyttää meidän yhteiskuntaa, niin niille pitäisi tarjota mahdollisuuksia, mahdollisuuksia integroitua ja siihen Suomen pitäisi voida panostaa. Sen pitäisi voida panostaa tulijoiden ja heidän perheidensä hyvinvointiin. Siihen, että ne kiinnittyisi yhteiskuntaan, kuntaan, kylään, kaupunkiin. Meidän pitäisi tarjota jotain positiivia tulevaisuuden näkymiä, ei sellaista pussin pohjaa tai putkea, jossa sulla on lupa kulkea. Tämä tietysti edellyttää sitä, että me tarjotaan kaikki tarpeelliset palvelut ja sitä kielikoulutusta ja sitten vielä sitä, että näitä ihmisiä kohdeltaisiin yhdenvertaisesti suomalaisten kanssa.

Heli: Tiedämme, että Suomessa asuvista maahanmuuttaneista reilu puolet asuu pääkaupunkiseudulla. Toisen polven maahanmuuttaneissa määrä on vielä suurempi. Kuitenkin työvoimapula ja yhteiskunta rakenteen muutos koskee koko Suomea.

Mitkä asiat meillä erityisesti hidastavat maahanmuuttoa Suomeen? Entä asumista muualla kuin pääkaupunkiseudulla?

Sanna: No, nämä jo mainitut asiat tietysti vaikuttavat ihan kaikkeen maahan tulemiseen, eli byrokratia. Vaikka maahanmuuttovirasto on nyt viimeisen vuoden tehnyt tosi laadukasta palvelumuotoilua, meille on silti ihan liian hidasta tulle. Perheen yhdistäminen on kallista ja vaikeaa ja täällä on myös aika vaikeata olla. Esimerkiksi työntekijän oleskelulupa myönnetään yhdelle alalle, jos sä haluat vaihtaa alaa niin sä joudut hakemaan lupaa uudestaan. Ja sä voit työllistyä aina kulloinkin vain sille alalle, jolle sulla on lupa. Joten se alan vaihtamisen ajoittaminen on aika korkeata matematiikkaa, että sä onnistut juuri oikea aikaisesti työllistymään ja vanha lupa ei saa olla mennyt umpeen ja uusi lupa pitää jo kuitenkin olla käytössä ja niin edespäin. Se on aika haastavaa. Ja se tarkoittaa sitä, että meille muuttaneiden ihmisten osaaminen ei tosiaankaan ole joustavasti työmarkkinoiden käytössä. Ja sitten, jos ajatellaan alueellisesta näkökulmasta, niin joka alueella on omat alueelliset työlupalinjauksensa. Juuri siellä missä sä satut asumaan, niin sä et välttämättä voi saada työntekijän lupaa juuri siihen mitä sä osaisit tehdä, eli sun on pakko muuttaa, koska nämä alueelliset linjaukset vaihtelee. Niissä on tosi isoja eroja, etelässä on töitä tarjolla.

Ja etelässä ja pääkaupunkiseudulla ollaan myös totuttu maahanmuuttajiin. Sieltä löytyy omankielisiä yhteisöjä, ehkä jotain oman kulttuurin kulttuuririentoja ja sitten ehkä sä et vain pistä siellä silmään. Monella tapaa sellainen arkinen rasismi on vähäisempää, vaikka sitä totta kai on joka paikassa, mutta pääkaupunkiseudulla sitä pääsee ehkä vähän paremmin piiloon tai pakoon. Ja yli päätään siellä missä maahanmuuttajia on vähemmän, ennakkoluulot voi tulla paljon vahvemmin vastaan, vaikka asuntomarkkinoilla tai työmarkkinoilla. Ihan kaikkialla.

Sen takia alueella pitäisikin taistella näitä vastaan. Ihan samalla lailla, kun lapsiperheitä houkutellaan muuttotappiokuntiin, esimerkiksi tonteilla ja kaiken maailman kertakorvauksilla, niin ihan samalla lailla meidän pitäisi miettiä maahanmuuttajakysymystä. Meidän pitäisi miettiä yhdessä heidän kanssa, että mikä heidät saisi jäämään. Ja sitten meidän pitäisi tehdä se.

Pauliina: Kiitos. Paljon ajattelemisen aihetta! No, mitkä asiat vaikuttavat eniten sitten siihen, että Suomesta muutetaan muihin maihin?

Sanna: Ihan samat asiat kuin maahanmuuttoon yleensä. Halutaan jollakin tapaa parempi tulevaisuus. Se voi tarkoittaa taloutta, turvaa, tai vaikka vähän ihmisystävällisempiä ilmasto-olosuhteita. Parempaa mahdollisuutta lapsille kouluttautua, parempia ansioita. Tai vaikka sitten sellaista hoivaa, jota voidaan saada lähisukulaisten ja ystävien yhteisöltä.

Just monikulttuurisuuden osalta pitää myös ottaa huomioon arki. Tutkimuksessa puhutaan monipaikkaisesta arjesta silloin kun perhe asuu monessa eri paikassa. Suomessa pendelöi tuhansia virolaisia työntekijöitä ja ukrainalaiset ovat perinteisesti tulleet tänne kausitöihin kesäksi. Ja Suomen sisällä, kaikki te Suomen sisällä pendelöineet tiedätte, miten raskasta arki on, kun siihen kuuluu jatkuva ikävä, jatkuva matkustaminen. Se on myös tosi kallista. Toisen maan isommat tienestit eivät välttämättä nosta elintasoa merkittävästi, kun se raha kuluukin matkustamiseen niiden maiden välillä. Vaikka on tietenkin mahdollista pitää yhteyttä digilaitteilla ja härpäkkeillä paljon paremmin kuin ennen, se ei useimmille meistä riitä. Varsinkin juuri sitä hoivaa tai rakkautta on tosi vaikea antaa ja vastaanottaa digitaalisesti. Jokainen punnitsee elämäänsä itse ja omista lähtökohdistaan. Sen takia Suomi ei esimerkiksi kahden kulttuurin perheille ole suinkaan aina automaattinen valinta vaan perheet voivat päätyä asumaan myös muualla.

Sitten taas tänne tulleiden osalta sitten vaikuttavat mahdollisuudet. Me tiedämme, että maahanmuuttajataustaiset kokevat syrjintää rekrytoinneissa ja heillä on työllistymisvaikeuksia. Arki voi olla täynnä kaikenlaisia rasistisia konfrontaatioita ja ne on varmasti pitemmän päälle aika raskaita. Tämä on jotain sellaista, mitä meidän pitäisi pystyä työstämään. Suomen pitää pyrkiä purkamaan ennakkoluuloja, rakenteellista rasismia ja arkisiin käytäntöihin piilotettua syrjintää, niin että esimerkiksi useampi tänne opiskelemaan tullut haluaisi jäädä.

Täällä opiskelevat ulkomaalaiset, se on sitten ihan oma lukunsa. Ovatpa he sitten vaihto-ohjelmissa tai turvapaikanhakijoina tulleita, niin meidän pitäisi jotenkin yrittää edistää sitä heidän kiinnittymistä Suomeen. Se voi olla opiskeluajan yritys yhteistyötä tai opiskeluajan työharjoittelu yhteistyötä, se voi olla hyvin monenlaista. Tosi tärkeää olisi, että nämä Suomessa tutkinnon suorittaneet ulkomaalaiset jäisi tänne. Sen voisi taata vaikka se, että annattettaisiin automaattisesti sen opiskelun jälkeen työnteko-oikeus ja työntekijän oleskelulupa. Näin me voitaisiin varmistaa, että koulutukseen käytetty resurssi palautuu tänne Suomeen ja siihen kuntaan esimerkiksi, jossa se koulutus on esimerkiksi käyty.

Sitten me voitaisiin yhdistää kieliopintoja niihin ammattiopintoihin paljon enemmän, jolloin me voitaisiin tarjota niitä esimerkiksi perheen yhdistämisen kautta tänne tulleille paljon joustavammin. Ja sitten yritykset voisi toki tarjota kaikenlaisia työkokeilupaiikkoja paljon joustavammin ulkomaalaisille kuin nykyään. Nämä on ehkä mun mielestä sellaiset asiat joita mun mielestä pitäisi miettiä.

Täältä lähdetään tosi monista syistä. Täältä lähtee suomalaiset ja täältä lähtee kahden kulttuurin perheet ja täältä lähtee täällä opiskelleet. Ja kaikki tämä pitäisi jollakin lailla... Mä en tietenkään halua estää ihmisten vapaata liikkuvuutta. Mä ajattelen että vapaa liikkuvuus on tosi tärkeä arvo. Mutta jos me ei edes yritetä pitää näitä ihmisiä täällä, niin sitten on turha natista.

Heli: Niinpä! Olisiko jotain sellaisia nopeita ratkaisuja? Mitä sanoisit, mitkä kolme asiaa olisi nopeasti ratkaistavissa liittyen maahanmuuttoon tai tänne kiinnittymiseen?

Sanna: No, ei varmaan hirveän nopeita ratkaisuja ole, mutta ihan ensimmäinen asia on se, että näitä meidän lupaprosesseja helpotettaisiin. Ihan kautta linjan. Luovuttaisiin tästä putki-ajattelusta. Me ei voida ajatella niin, että humanitaarisista syistä maahan tullut, vaikka turvapaikanhakija, että hän ei voisi tehdä täällä mitään muuta. Heillä on myöskin tosi monenlaista osaamista eikä me haluta hukata sitä. Se on aivan järjetöntä, että me annetaan negatiivinen oleskelulupapäätös työntekijän oleskelulupaasi siksi, että me sanotaan, että tämä henkilö on kiertänyt maahantulolainsäädäntöä, koska hän on aluksi ollut turvapaikanhakija. Aivan älytöntä.

Tähän prosessien helpottamiseen liittyy myös se, että me luovuttaisiin hölmöilystä näiden työnteko-oikeuksien ja -karensien kanssa. Nyt esimerkiksi turvapaikanhakijalla on rajoittamaton työnteko-oikeus, kun hän tulee tänne, kolmen kuukauden päästä siitä tulosta, jos hänellä on passi ja kuuden kuukauden päästä, jos ei ole passia.

Nyt se työnteko-oikeus loppuu, kun hallinto-oikeus antaa negatiivisen turvapaikkapäätöksen. Mutta se voi käynnistyä taas, vaikka seuraavana päivänä, jos korkein hallinto-oikeus sitten puolestaan kieltää tämän päätöksen täytäntöönpanon. Ja jos tämä henkilö hakee toista kertaa turvapaikkaa, se karenssi kolme tai kuusi kuukautta, alkaa alusta. Sitten kun miettii työnantajaa, niin kuka haluaa työllistää tällaisen henkilön, jonka työnteko-oikeus voi ihan yllättäen, täysin ennalta varoittamatta päättyä koska tahansa ja käynnistyä taas, vaikka muutaman päivän päästä uudestaan. Ei kukaan. Eli meillä on valtavasti sellaisia byrokraattisia esteitä siihen, että me luotaisiin mahdollisuuksia oleskeluluville.

No, sitten toinen pointti. Perheet pitää huomioida paremmin. Ulkomaalaislain perhekäsitys on ihan älyttömän kapea. Mieltikää vaikka sellaista perhettä, joka haluaisi muuttaa Suomeen, mutta jotkut lapsista on jo täysi-ikäistyneitä. Ne ei ole Suomen ulkomaalaislainsäädännön mukaisesti perheenjäseniä. Mun oma esikoinen täyttää ensi viikolla 18, ja se ajatus, että jos minä haluaisin muuttaa perheineni johonkin, eikä tämä mun poika voisi muuttaa meidän mukana, koska hän on terve, työkäinen mies ja voi aivan hyvin pysyä siellä kotimaassaan. Niin varmasti estäisi sen muuton esimerkiksi meidän perheen osalta. Eli tällaiset asiat on muutettava saman tien.

Toimeentuloedellytykset, ne on tosi kovia, samoin kuin kaikki perheenyhdistämiseen liittyvät kulut ja asiakirjavaatimukset. Niitä pitää vain yksinkertaisesti helpottaa, että me saataisiin tänne ihmisiä.

Ja sitten kolmantena palataan siihen hölmöläisten hommaan. Meidän pitäisi tunnistaa kaikki realiteetit. Suomi ei siis valikoi tänne tulijoista kirsikoita, koska tänne tulee niin vähän ihmisiä. Meidän pitää ruveta vaalimaan niitä, jotka tulevat. Meidän pitää, pitää niistä huolta ja mahdollistaa niille ihmisarvoinen ja yhdenvertainen elämä. Ja se on ainoa keino, että me saadaan muuttoketjut käyntiin ja näitten ihmisten perässä voi seurata sukulaisia ja ystäviä ja verkostoja ja me oikeasti voidaan ruveta puhumaan maahanmuuttomaasta.

Heli: Kiitos paljon Sanna, tästä haastattelusta.

Pauliina: Kiitos! Tämä pistää miettimään.

Sanna: Kiitoksia teille.